

Grzegorz Mazurkiewicz**Uniwersytet Jagielloński****Potrzeba ewaluacji.****Nadzór pedagogiczny a możliwości rozwoju systemu edukacji****Kontekst**

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 roku zasadniczo zmieniło sposób sprawowania nadzoru pedagogicznego w Polsce. Nowa strategia prowadzenia nadzoru pedagogicznego wiąże się z rozdzieleniem trzech funkcji nadzoru pedagogicznego: kontroli przestrzegania prawa, wspomaganie pracy szkół i placówek oraz nauczycieli w zakresie ich działalności, a także ewaluacji działalności edukacyjnej szkół i placówek.

Punktem wyjścia do wprowadzenia ewaluacji jako przydatnego narzędzia w nowym modelu nadzoru było określenie wymagań państwa wobec szkół i placówek, które (wymagania) mają motywować do podejmowania wartościowych inicjatyw edukacyjnych i mogą być, w sposób adekwatny do potrzeb, modyfikowane. Wymagania wskazują na obszary strategiczne i priorytetowe, które wiążą się z wyzwaniami stojącymi przed współczesnymi społeczeństwami i dalekosiężnymi wizjami ich rozwiązań, a celowo zostały określone na poziomie bardzo ogólnym, pozwalającym na wytyczenie kierunków działania, jak i na prowadzenie działalności, zgodnie z lokalnymi potrzebami i właściwościami. Ten model nadzoru jest próbą zwiększenia profesjonalnej autonomii dyrektorów i nauczycieli, a nie biurokratycznym ograniczeniem ich możliwości działania. Ewaluacja ma służyć zarówno każdej szkole i placówce, przynosząc informacje o tym, co należy poprawić, doskonalić, aby jak najlepiej realizować wyznaczone zadania, jak i systemowi oświatowemu ponieważ uogólnione wyniki ewaluacji stanowiąc mają podstawę do prowadzenia polityki edukacyjnej i doskonalenia systemu oświaty¹.

Pojawienie się globalnego społeczeństwa wiedzy, zmiana sposobu produkcji i zmiana priorytetów na rynku pracy, procesy demokratyzacji i globalizacji, rewolucja technologiczna stawiają przed współczesnym człowiekiem, a co za tym idzie systemami edukacyjnymi nowe zadania. Proces uczenia się nie jest związany już tylko z formalnymi instytucjami oświatowymi, ani ograniczony do lat dzieciństwa i młodości. Wielokulturowość i częste kontakty z „innym” oraz konieczność współpracy międzynarodowej zwiększają wagę umiejętności współpracy a także potrzebę wzmocnienia społeczeństwa obywatelskiego. Szkoły borykają się z trudnościami w planowaniu i przewidywaniu biegu wypadku w sytuacji ciągłej zmiany i niemożności zdiagnozowania przyszłego stanu rzeczy, ale nie są w stanie skutecznie prowadzić swojej działalności. Nie będzie to możliwe bez sprawnego wykorzystania szans oferowanych przez

¹ Podczas ewaluacji zbiera się informacje dotyczące obszarów zdeterminowanych przez wymagania państwa. Konieczne jest, aby pamiętać, że system ewaluacji oświaty nie ma na celu dublowania istniejących systemów dostarczających informacji na temat funkcjonowania szkół (na przykład wyników egzaminów zewnętrznych).

ewaluację, czyli podejmowania decyzji na podstawie zebranych informacji i w wyniku przeprowadzonych jak najszerszych konsultacji i negocjacji.

Gdy mowa o jakości pracy szkoły, sposobach ewaluacji, oceny lub poprawy tej jakości warto być świadomym, że o naszych poglądach i działaniach najczęściej decydują posiadane (aczkolwiek czasem nieuświadomiane) założenia na dany temat. Niestety zdarza się, że owe założenia chociaż były przydatne w przeszłości, dzisiaj już takimi nie są. Pewne założenia wręcz nas hipnotyzują oraz uniemożliwiają logiczne i spójne działanie, adekwatne do współczesnych uwarunkowań i potrzeb. Wśród nieprzydatnych założeń można znaleźć sporo takich, które odnoszą się do nadzoru. Założenia o hierarchii, karze i nagrodzie, sensowności rankingów w poważnym stopniu zagrażają procesowi ewaluacji, a zwłaszcza jego wprowadzeniu i wykorzystaniu. Ewaluacja, która wydaje się szansą i odpowiedzią na wyzwania współczesnego świata, jest bardzo wrażliwa na nieodpowiednie jej stosowanie, realizację odmiennych celów czy prowadzenie według sprzecznych wartości.

Dylematy i rozwiązania

Jednym z mechanizmów umożliwiających realizację powyższych postulatów może być odpowiednio prowadzona polityka edukacyjna. Współczesne systemy edukacyjne to twory wyjątkowo kosztowne, ale przynoszące efekty wciąż poniżej oczekiwań. Zmiany we współczesnym świecie zmuszają do wysiłku na rzecz reorganizacji systemów edukacji, ale przynoszą niewielkie efekty. Nie potrafimy prawidłowo diagnozować aktualnego stanu i borykamy się z sensownym wykorzystywaniem danych chociaż nie ma problemu z dostępnością do nich bowiem gromadzimy ich wielkie ilości. Jednym ze sposobów usprawnienia powinna stać się demokratyzacja polityki oświatowej, a co za tym idzie również jej narzędzi takich jak na przykład nadzór pedagogiczny. Wprowadzana w życie, czyli w system nadzoru, ewaluacja, wzmacnia proces demokratycznych negocjacji i deliberacji, czyli demokratyzuje politykę oświatową.

Dlatego też transformacja systemu nadzoru służyć ma w założeniu rozwojowi systemu edukacji i tworzeniu warunków umożliwiających uczniom uczenie się przez całe życie (dla funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy). Wymagania wobec szkół, oczekiwanie, że zostaną one poddane swoistej weryfikacji w procesie deliberacji w grupach wspólnie pracujących nauczycieli oraz otwarta formuła ewaluacji umożliwiająca dyskurs między różnymi „szkolnymi” grupami ma wspierać szkoły (i inne placówki) w stawianiu się organizacjami uczącymi się. Dzięki ewaluacji możliwe jest wspieranie postaw refleksyjnych w szkołach i w placówkach oraz tworzenie bazy danych umożliwiających prowadzenie polityki oświatowej na szczeblu regionalnym i krajowym.

Oczywiście nie wydarzy się to bez współpracy opartej na wartościach demokracji, dialogu i jawności. Niestety pewne systemowe przyzwyczajenia i stosowane modele mentalne utrudniają czasami profesjonalne działanie w celu ciągłej poprawy, które chociaż jest projektowane i sterowane „od góry” zależy przecież od „oddolnej” inicjatywy. Gdy nastawienia i oczekiwania nie są spójne z proponowanymi zmianami demokracja może być widziana jako chaos, dialog jako ukrywana biurokracja, a jawność jako fasada. Dla sukcesu rozumianego jako skoncentrowanie się na procesie kształcenia czyli uczenia się uczniów konieczne jest zrozumienie celów ewaluacji i współpraca.

Ujednoczenie nadzoru pedagogicznego będące rezultatem wprowadzenia wymagań, stosowania tych samych narzędzi badawczych i internetowej platformy ułatwiających wykorzystanie wielu źródeł oraz partycypację różnych grup w procesie badawczym daje wyjątkową szansę tworzenia analiz i strategii rozwojowych, a także profesjonalizację kadry (zarówno wizytatorów jak i pedagogicznej) dzięki projektowaniu sytuacji umożliwiających podejmowanie decyzji na podstawie danych. Nie wolno też zapominać o całkowitej jawności wyników i wniosków z ewaluacji dostępnych na stronie internetowej. Po raz pierwszy i to na taką skalę wszyscy zainteresowani mają dostęp do jej wyników. Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym w Polsce ułatwia wszystkim nie tylko tradycyjne branie udziału w charakterze „respondenta”, ale także w procesie konsultacji i interpretacji danych, a następnie korzystanie z ich wyników.

Aby możliwe było osiągnięcie głównego celu ewaluacji (wsparcie w rozwoju placówek przez dostarczanie informacji oraz inspirowanie do refleksji i dyskusji) konieczna jest zmiana kultury, relacji i struktur (w tym także struktur samego nadzoru). Rozwój systemów edukacyjnych, tak jak rozwój społeczny i cywilizacyjny wymaga wiedzy i umiejętności, ale przede wszystkim ciągłego uczenia się i doskonalenia dzięki kreatywności, mobilności, partycypacji, partnerstwa, zaangażowania i zaufania. Profesjonalizm w edukacji i ewaluacji ułatwi nowoczesne spojrzenie na edukację jako głównego mechanizmu tworzenia kapitału społecznego, rozumianego jako kapitał „relacyjny”, wiążący się z zaufaniem do innych, do instytucji społecznych i politycznych, z poczuciem własnej sprawczości i wpływu na sprawy społeczne i zaangażowaniem obywatelskim. Rozwój społeczno-gospodarczy krajów jest ściśle związany z rozwojem kapitału społecznego, czyli zdolnością obywateli do mobilizacji i łączenia zasobów, która sprzyja kreatywności oraz wzmacnia wolę współpracy i porozumienia w osiąganiu wspólnych celów². Nieprzypadkowo od dwóch lat oczekuje się, że w szkołach uzgodni się w jaki sposób, a następnie zaczną działać w celu realizacji zadań zarysowanych ogólnie w wymaganiach państwa wobec szkół i placówek.

Na ewaluację w nadzorze pedagogicznym nie można patrzeć z perspektywy tradycyjnego paradygmatu kontroli. W czasach kiedy rośnie znaczenie gospodarki opartej na zasobach ludzkich, informacji i sieciach (decydujących o produktywności i konkurencyjności) nie należy sprawdzać wykonywania poleceń i wystandaryzowanych efektów, ale zdolność do ciągłego doskonalenia i umiejętności samo-zarządzania. Ci którzy nie są w stanie rozwijać rynkowo atrakcyjnej wiedzy zostają wykluczeni. Edukacja musi stać się kluczowym mechanizmem rozwoju a ewaluacja ma to ułatwić.

² *Konsultacje społeczne nad projektem Strategii rozwoju kapitału społecznego 2011-2020*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2011.